

- Klarare ADB-registerbeskrivningar
- Fylligare systemdokumentationer
- Förtydligande av offentlighetsansvaret
- Ökade interna utbildningsinsatser om TF och ADB-upptagningar

Tillsammans konstituerar frågor som dessa "god offentlighetsstruktur – och dessa frågor är knappast unika för datainspektionen; genom att lösa dessa förvaltningsrättsliga frågor kan grundlagarna matcha den nya tekniken (och inte tvärtom).

I denna explorativa fallstudie har flera sådana frågeställningar formulerats och belysts. En mera systematisk empirisk forskning på detta område framstår som en statsvetenskaplig utmaning. Denna skulle med fördel kunna inpassas i den framväxande teoretiska etikforskningen inom ämnesområdet.

Conny Johannesson Torgny Klasson

Källor och litteratur

- Tryckfrihetsförordningen (SFS 1982:941)
 Sekretesslagen (SFS 1980:100 omtryckt 1985:1059)
 Datalagen (SFS 1973:239 omtryckt 1982:446)
 Datainspektionens författningssamling (DIFS)
 Handlingar från DIRE (DI:s diariesystem)
 DI:s årsböcker 1987–
 DI:s ADB-förteckning
 Proposition 1973:33
 Proposition 75/76:160
 Proposition 81/82:37
 SOU 1972:47, SOU 1975:22, SOU 1980:31
 RÅ 1985 Ab 183
 Statskontorets rapport 1987:54
 Statskontorets förstudie till DI:s datorsystem
 Conny Johannesson: *Rättsregler vid ADB-användning*.
 Commentor Förlags AB, 1986
 Conny Johannesson: *Administrativa expertsystem –
 rättsproblem eller möjligheter? Nordisk adm tidskrift*
 1990:2
 C Magnusson /O Torvund (red): *Juristen och datasäkerheten*.
 Nordisk årsbok i rättsinformatik. Norstedts
 1985
 Intervjuer med DI:s handläggare och jurister

Förbundsvalet i Tyskland 1990

Valet till den tyska förbundsdagen den 2 december 1990 var det första efter enandet av de båda tyska staterna i oktober samma år. Karaktären på valet liksom dess nationella och internationella betydelse kom starkt att påverkas genom de snabba samhällsförändringarna i DDR under åren 1989–90 och överenskommelsen våren 1990 om att på ett halvt år genomföra ett enande av de båda tyska stater som 1949 bildats i skuggan av blockpolitiken efter andra världskriget.

En huvudfråga för såväl politiker som statsvetare blev om det var rimligt eller ej att genomföra valet på samma villkor i de gamla respektive i de fem nybildade delstaterna. Skulle de i det tidigare DDR verksamma partierna ha samma chans som partierna i de västra delstaterna att få ut sitt budskap till hela den nya förbundsrepublikens befolkning eller skulle de "västtyska" partierna totalt komma att dominera den politiska scenen? Vilka var riskerna att de mer vardagliga politiska sakfrågorna skulle hamna i bakgrunden av händelser under enandeprocessen?

Efter många politiska turer och omfattande debatt, inte minst i massmedia, kom förbunds författningsdomstolen att avgöra frågan om hur valet skulle genomföras. Domstolen ansåg att lika villkor inte kunde gälla under detta första val. Detta innebar att valet i de fem nybildade delstaterna skulle genomföras samtidigt och på samma formella villkor som valet i övriga delar av förbundsrepubliken. De fem nya delstaterna skulle dock betraktas som ett eget valdistrikt. Detta, menade domstolen, skulle ge de inom detta distrikt (dvs det gamla DDR) verksamma partierna en rimlig chans att vinna representation i förbundsdagen. Femprocentsspärren för representation skulle därmed tillämpas i vart och ett av distrikten för sig. Den av regeringen föreslagna ordningen med att tillåta partikoalitioner (mellan väst- och öst-partier) förkastades också med hänvisning till att ett sådant system skulle gynna vissa småpartier medan andra missgynnades. Protester mot den föreslagna ordningen förekom både i de västra och östra delarna av Tyskland. Framförallt riktades protesterna mot att det gamla statsbärande partiet i DDR, det socialistiska enhetspartiet (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED), i gestalt av partiet för demokratisk socialism (Partei des Demokratischen Sozialismus, PDS) skulle få alltför goda möjligheter till representation i förbundsdagen.

När det tyska enandet var ett faktum och den nya nationen i många avseenden präglades av nationell eufori ägde det första gemensamma förbundsdaysvalet rum den 2 december 1990. Det blev ett i många avseenden traditionellt val, men ändå mycket speciellt. Tjugofyra partier och partikoalitioner ställde upp kandidater.

Flertalet av partierna deltog i valet både i det västra och östra valdistriktet. Sju av partierna vann mandat i förbundsdagen. Ett valresultat med intressanta kopplingar till såväl den tyska historien som till den aktuella politiska situationen i Europa.

Den politiska utvecklingen 1987–90

Förbundsdagsvalet 1987 gav till resultat att den regerande koalitionen mellan Christlich Demokratische Union/Christlich Soziale Union (CDU/CSU) och det liberala Freie Demokratische Partei (FDP) kunde sitta kvar. CDU/CSU hade dock genom sitt sämsta val sedan 1949 (−4,3 %) fått sin position försvagad. Koalitionspartnern FDP hade däremot förstärkt sin ställning genom att förbättra sitt resultat i alla delstater och totalt öka sitt röstetal med 2,1 %. Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) fortsatte sin kräftgång när det gällde röstandelen (−1,2 %). Die Grüne/Alternative Liste (DG/AL) gjorde ett bra val (+2,7 %), vilket dock inom partiet upplevdes som en besvikelse.

Det dåliga valresultatet föranledde en diskussion inom CDU om riskerna för att partiet höll på att förlora sin starka ställning bl a på grund av att en av dess traditionellt starkaste väljargrupper, den katolska landsbygdsbefolkningen, stadigt minskade och för att partiet inte skulle kunna kompensera sig inom den växande tätortsbefolkningen. Även partiledarens, Helmut Kohl, roll diskuterades. Några månader efter förbundsdagsvalet lugnades partiledningen dock av resultatet i valet till delstatsparlamentet i Hessen. (Se tabell 1.) CDU/CSU gjorde ett mycket bra val (+2,7 %) och kunde för första gången under efterkrigstiden tillsammans med FDP ta över regeringsmakten från den sittande röd-gröna koalitionen (SPD-Grüne).

Efter dessa första positiva tecken föll, enligt resultaten i en rad opinionsundersökningar, CDU/CSU:s popularitet stadigt. Denna tendens manifesterades också i tio av de elva återstående delstatsvalen under perioden 1987–90. CDU/CSU förlorade mellan 9,9 (Bremen 1987) och 0,8 (Bayern 1990) procentandelar. Enda framgången kom i Nordrhein-Westfalen i maj 1990 (+0,2 %). Kritiken mot de båda partierna gällde främst deras inställning i fråga om arbetsmarknads-, miljö- och jordbrukspolitik. Även invandrarfrågor kom att få särskild uppmärksamhet, främst genom framväxten av det högerextremistiska, invandrarfientliga och allmänt populistiska Die Republikaner (REP) som drog väljare från CDU/CSU särskilt i de södra delstaterna och Berlin (7,5 % av rösterna i senatsvalet 1989 och 4,9 % i Bayern 1990).

Regeringskoalitionens tredje parti FDP bytte partiledare strax efter valet. Martin Bangemann flyttade till EG-kommissionen i Bryssel och valet av ny partiledare

blev en kamp mellan å ena sidan en fraktion kring utrikesminister Hans-Dietrich Genscher vars kandidat var Irmgard Adam-Schwätzer, som i en rad opinionsundersökningar fått mycket höga popularitetspoäng, och å andra sidan en fraktion som förordade starkare koppling till CDU/CSU-politiken företrädd av den tidigare ekonomiministern greve Otto Lambsdorff.

Greve Lambsdorffs seger gav enligt många en fingervisning om att partiet i sin politik skulle röra sig något åt höger och att ett framtida samarbete med SPD blev allt mindre sannolikt.

FDP:s positiva trend följdes upp i delstatsvalen under 1987, men därefter följde en rad val med försämrade resultat. Denna trend bröts först med delstatsvalet i Bayern i oktober 1990. Nedgången kan klart kopplas till partiets regeringsmedverkan och den kritik som riktades mot förbundsregeringen under denna period. Den återhämtning som kom under hösten 1990 kan med stor sannolikhet knytas till utrikesminister Genschers framträdande roll i enandeprocessen. Partiets förhållandevis goda resultat i de val till parlamenten i de fem nya östra delstaterna som hölls i oktober 1990 hade samma grund och bidrog till att ge ökad popularitet i de västra delstaterna.

Partiledarefrågan blev akut för SPD efter valet 1988. Johannes Rau stod inte längre till förfogande. Han ville återvända till delstatspolitiken. Efter en omfattande och tidvis mycket skarp intern debatt valdes regeringschefen i Saarland Oscar Lafontaine, en medlem av vänsterfalangen inom partiet och närstående till förre partiordföranden Willy Brandt, till ny partiledare. Hans tidiga lansering som kanslerkandidat inför 1990 års val var ämnad att locka mer radikala väljare till SPD, bl a bland de miljöintresserade.

I opinionsundersökningarnas popularitetsmätningar låg SPD länge väl till. Särskilt markerat blev detta förhållande under 1990. Resultaten i delstatsvalen visade från 1988 en alltmer positiv utveckling, men i de två sista valen före förbundsdagsvalet bröts denna trend. Oscar Lafontaine hade vid denna tid blivit den främste förespråkaren för en bromsning av den allt snabbare enandeprocessen. Detta appellerade visserligen till många som oroade sig för en okontrollerad invandring av arbetslösa från de östra delarna av Tyskland, men kom också att ge underlag för kritik mot SPD för bristande internationell solidaritet och en bakåtsträvande politik. Bemötandet av SPD under våren 1990 i DDR och senare i de nyskapade delstaterna blev därför överraskande negativt.

De gröna (Grüne) kunde under perioden 1987–90 registrera framgångar i flertalet delstatsval. Ökande inre motsättningar och minskad uppmärksamhet för partiet i dess kärnfrågor, beroende på att flera andra partier

Tabell 1. Resultat av delstatsval 1987-90. Jämförelse med föregående val inom parentes.

Delstat	Datum	PDS	SPD	Grüne	Neues Forum	FDP	CDU/CSU	DSU	REP	Övriga
Hessen	5. 4.1987		40.2(-6.0)	9.4(+3.5)		7.8(+0.2)	42.1(+2.7)		-	0.5(-0.3)
Rheinland-Pfalz	10. 5.1987		38.8(-0.8)	5.9(+1.4)		7.3(+3.8)	45.1(-6.8)		-	2.9(+2.4)
Hamburg	10. 5.198		45.0(+3.3)	7.0(-3.4)		6.5(+1.7)	40.5(-1.4)		-	1.0(-0.2)
Bremen	13. 9.1987		50.5(-0.8)	10.2(+2.4)		10.0(+5.4)	23.4(-9.9)		1.2(+1.2)	4.6(+1.6)
Schleswig-Holstein	13. 9.1987		45.2(+1.5)	3.9(+0.3)		5.2(+3.0)	42.6(-6.4)		-	3.0(+1.5)
Baden-										
Württemberg	20. 3.1988		32.0(-0.4)	7.9(-0.1)		5.9(-1.3)	49.0(-2.9)		1.0(+1.0)	4.2(+3.7)
Schleswig-Holstein	8. 5.1988		54.8(+9.6)	2.9(-1.0)		4.4(-0.8)	33.3(-9.3)		0.6(+0.6)	4.0(+1.6)
Berlin	29. 1.1989		37.3(+5.0)	11.8(+1.1)		3.9(-4.5)	37.7(-8.7)		7.5(+7.5)	1.7(-0.4)
Saarland	28. 1.1990		54.4(+5.2)	2.6(+0.1)		5.6(-4.4)	33.4(-3.9)		3.3(+3.3)	0.6(-0.4)
Niedersachsen	13. 5.1990		44.2(+2.1)	5.5(-1.6)		6.0 0.0)	42.0(-2.3)		1.5(+1.5)	08.(+0.3)
Nordrhein-										
Westfalen	13. 5.1990		50.0(-2.1)	5.0(+0.5)		5.8(-0.2)	36.7(+0.2)		1.8(+1.8)	0.7(-0.1)
Bayern	14.10.1990		26.0(-1.5)	6.4(-1.1)		5.2(+1.4)	54.9(-0.9)		4.9(+1.9)	2.6(+1.3)
Europa-										
parlamentet	18. 6.1989		37.3(-0.1)	8.4(+0.2)		5.6(+0.8)	37.8(-8.1)		7.1(+7.1)	3.7(±0.0)
Mecklenburg-										
Vorpommern	14.10.1990	15.7	27.0	4.2	2.2/2.9	5.5	38.3	0.8		3.4
Brandenburg	14.10.1990	13.4	38.3	2.8	6.4	6.6	29.4	1.0		2.1
Sachsen	14.10	12.0	26.0	-	5.3	13.5	39.0	1.7		2.6
Sachsen-Anhalt	14.10.1990	12.0	26.0		5.6	5.3	53.8	3.6		2.4
Thüringen	14.10.1990	9.7	22.8	6.5	9.3	9.3	45.4	3.3		3.0

mer aktivt tagit upp bla miljöfrågor i sina program, gav vissa antydningar om att partiet inte kunde förväntas göra några större framsteg i förbundsdagsvalet 1990. Förhoppningarna på ett starkt tillskott från några av demokrati- och miljörelserna i DDR minskades dessutom drastiskt efter dessa gruppers överraskande låga röstandelar i de första fria valen till folkammaren våren 1990 och i delstatsvalen ett halvår senare.

Även för SPD och systerpartiet till FDP blev vårvalet till DDR-parlamentet en besvikelse (22 respektive 5 %). Den av CDU/CSU stödda "Allians för Tyskland" erhöll drygt 48 procent av rösterna.

Cirka 16 procent av rösterna vanns av kommunistpartiets efterföljare PDS. I delstatsvalen i oktober 1990 sjönk partiets röstandel till drygt 11 procent. Resultaten gav PDS ett mycket svårt utgångsläge i valrörelsen inför förbundsdagsvalet den 2 december. Något mer omfattande samarbete med partivänner i de västra delstaterna var heller knappast att tänka på eftersom dessa traditionellt varit svaga och relativt oengagerade i val på förbundsnivå. Förbundsreformationsdomstolens beslut om att dela upp Tyskland i två överordnade valdistrikt kom därför som en skänk från ovan för PDS. Genom denna valordning ökade partiets chanser till representation väsentligt.

Decembervalets resultat känt i oktober

Valrörelsen inför 1990 års förbundsdagsval kom att helt domineras av enandeprocessens slutsteg dvs det formella enandet den 3 oktober. Opinionsinstitutens mätningar visade på en uppåtgående trend för CDU/CSU och en viking för SPD. Förbundskansler Kohl och utrikesminister Genscher kom successivt att alltmer dominera den politiska scenen. Kohl framställdes som den store statsmannen och Genscher som "den politiske ingenjören" vilka åstadkommit det tyska enandet och därutöver också fått en ny internationell status. SPD-ledaren Lafontaine hamnade i detta läge i ett svårbevärat politiskt bakvatten.

Delstatsvalen både i den västra och östra delen av landet förstärkte opinionsmätningarnas lägesbild. CDU/CSU förutspåddes i massmedia en stor framgång i förbundsdagsvalet. Enda hotet mot en jordskredsseger för de samverkande partierna var en växande oro bland vissa väljargrupper för konsekvenserna av om de skulle erhålla egen majoritet i förbundsdagen. Denna oro skulle i så fall främst gynna FDP. För många framstod utgången av valet som given redan i oktober.

Politiska kommentatorer hade före valet varnat för att valdeltagandet kunde bli mycket lågt och att detta kunde göra bedömningen av de politiska strömningarna i olika delar av landet mer osäkra. Främsta oron knöts till förhållandena i de östra delstaterna. Befolkningen

där hade visserligen länge kämpat för demokratiska val, men förbundsdagsvalet var nu det fjärde valet på mindre än ett år. Detta förhållande skulle, tillsammans med massmediernas bild av att valet redan var avgjort till förmån för CDU/CSU, kunna leda till ett ökat inslag av "valrötthet". De partier som särskilt förväntades drabbas av detta var SPD, PDS och mindre partier framförallt i östra Tyskland.

När rösterna var räknade visade det sig att valdeltagandet var det lägsta sedan 1949. Totalt deltog 77,8 procent av de röstberättigade i valet; 78,5 procent i valdistrikt "väst" och 74,5 procent i valdistrikt "öst". Förhållningarna hade alltså besannats, men nedgången var inte av det dramatiska slag att valet förlorade sin reella politiska betydelse. Valet gav en god bild av den politiska situationen i den nya Förbundsrepubliken vid denna tid. En mer intrikat fråga är dock hur länge den nyvalda förbundsdagens sammansättning kommer att vara representativ för de mer "vardagspolitiska" och problemfyllda situationer som väntas under det kommande året.

För regeringspartierna CDU/CSU blev inte valresultatet den stora framgång som förutspåddes utan de båda partierna erhöll endast 43,8 procent av rösterna. (Se tabell 2.) Detta gav 319 av den nya förbundsdagens 662 platser (normalt 656 men för denna förbundsdag tillkommer 6 sk överhangmandat) och betydde fortsatt beroende av en koalition med FDP för att erhålla underlag för en majoritetsregering.

CDU lyckades i stort hålla sin ställning i de västra delstaterna. Däremot lyckades man inte lika bra som förväntat i de östra. CSU med sin bas i Bayern fick notera en tillbakagång vilken får ses som en konsekvens av det Republikanska partiets röstvinster. Den uteblivna sammanslagningen av CSU med det i de östra delstaterna verksamma Deutsche Soziale Union (DSU) hade en negativ effekt på de konservativa väljarnas möjligheter till representation. Även om DSU:s resultat blev klart sämre än förväntat hade dessa röster kunnat stärka CSU. Nu valde en övervägande del av de tidigare DSU-väljarna troligen att stödja CDU.

Republikanerna vann framförallt röster på sin uttalade invandrarfientlighet. Att notera är att deras program lockade över etthundratusen röster i det forna DDR. De var dock aldrig i närheten av att nå över femprocentspärren. Valresultatet nyanserade därigenom något bilden från delstatsvalet i Bayern där partiet endast var en tiondels procentandel från att bli representerat.

FDP gjorde ett bättre val än vad de flesta kommentatorer tillskrivit partiet möjlighet till. Partiet hade framgång i både det västra och östra valdistriktet. Totalt erhöll man 11 procent av rösterna vilket gav 79 mandat;

Tabell 2. „So wählten die Deutschen in Ost und West.“ Resultaten från förbundsvalvalet den 2:e december 1990.

Hela Förbundsrepubliken			Valdistrikt "Väst" ¹				Valdistrikt "Öst" ²			
Röstberättigade	60 373 753		46 533 270				11 313 286			
Avgivna röster	46 996 733	(77.8%)	36 516 687				8 430 111			
Giltiga röster	46 444 058		36 022 640				8 302 024			
	Andra-röster	Procent	Första-röster	Andra-röster	Procent		Första-röster	Andra-röster	Procent	
					1990	1987 ³			1990	1990 ³
CDU	17 051 128	36.7	13 241 440	12 661 092	35.0	34.5	3 658 986	3 599 708	43.4	42.7
SPD	15 539 977	33.5	13 594 618	12 964 288	35.9	37.0	2 026 734	1 962 924	23.6	20.8
FDP	5 123 936	11.0	2 449 047	3 827 080	10.6	9.1	992 633	1 110 417	13.4	5.5
CSU	3 301 239	7.1	3 422 186	3 303 239	9.1	9.8	-	-	-	-
Grüne	1 788 214	3.9	1 954 139	1 708 801	4.7	8.3	-	-	-	-
B'90/Grüne	558 552	1.2	-	-	-	-	541 677	492 438	5.9	4.5
PDS	1 129 290	2.4	185	109 294	0.3	-	850 177	824 050	9.9	15.2
Republikaner	985 557	2.1	711 615	832 070	2.3	-	5 277	104 350	1.3	-
Die Grauen	386 699	0.8	179 594	301 622	0.8	-	19 360	67 485	0.8	-
ÖDP	204 813	0.4	238 915	180 044	0.5	0.3	-	13 103	0.2	-
NPD	145 895	0.3	164 009	121 285	0.3	0.6	24 024	22 399	0.3	-
DSU	89 340	0.2	-	-	-	-	126 787	84 512	1.0	6-6
Liga	39 709	0.1	3 480	25 719	0.1	-	5 165	13 990	0.2	0.1
Övriga	99 709	0.2	63 412	130 790	0.4	1.1	483	6 648	0.1	0.0

¹ Tidigare Västtyskland utom Väst-Berlin

² Tidigare DDR utom Öst-Berlin

³ Jämförelse med valet 1987 (andra-röster)

⁴ Jämförelse med röstetalen vid Folkammarvalet i DDR (mars 1990)

Förkortningar: B'90-Grüne = Listenvereinigung Bündnis '90 Grüne-Bürgerinnenbewegung bestående av: Demokratie Jetzt (JD), Initiative Frieden und Menschenrechte (IFM), Neues Forum (NF), Unabhängiger Frauenverband (UFV) Die Grünen: PDS = Partei des Demokratischen Sozialismus; Die Grauen = Die Grauen, pensionsorganisationen "Grä pantrar". ÖDP = Ökologisch-Demokratische Partei; NPD = Nationaldemokratische Partei Deutschlands; DSU = Deutsche Soziale Union; Liga = Christliche Liga - Die Partei für das Leben.

Källa: Die Welt, nr 283, 1990.

10,6 procent i "väst" och hela 13,4 procent i "öst". I det senare fallet var det troligen utrikesminister Genscher som personligen drog en hel del röster tack vare sina insatser under enandeprocessen. Dessutom såg nog många en röst på FDP som en röst på regeringen, men utan att man behövde riskera att den medverkade till en alltför stark ställning för CDU/CSU. Det kan också tänkas att FDP:s framgång i väst hade sin grund i att partiet fick ta emot röster från traditionella SPD-sympatisörer vilka på detta sätt protesterade mot SPD-politiken i enandefrågan. FDP stärkte klart sin ställning inom regeringskoalitionen genom detta valresultat.

Det socialdemokratiska partiet (SPD) fortsatte sin röstmässiga tillbakagång. I hela Tyskland nådde man endast 33,5 procent; i de västra delstaterna 35,9 procent och i de östra endast 23,6 procent. Det sistnämnda resultatet framstår som direkt kopplat till kanslerkandidaten Lafontaines förespråkande av en långsammare process för enandet mellan de båda tyska staterna. Hans varningar för ekonomiska och sociala svårigheter uppfattades i öst som tecken på en i grunden negativ inställning till enandet och särskilt till de fem nya delstaterna.

Utvecklingen under de närmaste åren får utvisa om det kommer att finnas utrymme för SPD att ta tillbaka "förlorade röster" i de historiskt sett starka socialdemokratiska områdena i östra Tyskland. Valresultaten visar nämligen att en majoritet av arbetarrösterna gick till CDU. Vissa opinionsmätningar i början av 1991 antyder en mer positiv inställning till socialdemokratin, men inte till partiledaren Lafontaine. Både för partiets inre sammanhållning och dess profil utåt i det nya Tyskland kommer partiledarfrågan därför att bli av största betydelse. En tröst för SPD-strategerna är dock att de första valanalyserna visar att partiet gjorde ett bättre val än väntat bland väljargrupperna mellan 25 och 40 år.

För den största överraskningen svarade De gröna genom att, efter att tidigare ha gjort två "stabila" förbundsdagsval, hamna utanför förbundsdagen genom att endast erhålla 3,9 procent av rösterna totalt och 4,7 procent i valdistrikt "väst". Mycket talar för att partiets negativa inställning till den snabba enandeprocessen medverkat till det dåliga resultatet. De fortsatta inre motsättningarna och det låga intresset för miljöfrågorna i valrörelsen inverkar med stor sannolikhet också. I efterhand framstår det som klart att De gröna gjorde ett misstag när man inte gick samman med sitt systerparti i de östra delstaterna. Bündnis 90/Grüne nådde 5,9 procent i "öst" och kunde därmed besätta 8 mandat i förbundsdagen. Ett sammanslaget grönt parti hade med största sannolikhet kunna vinna 20–25 mandat.

De flesta kommentatorer var direkt efter valet överens om att det var för tidigt att avföra De gröna från

förbundsrepublikens politiska scen. De följande delstatsvalen skulle kunna ge en indikation på om partiet förmådde samla sig och erbjuda ett attraktivt politiskt alternativ även i fortsättningen. Delstatsvalet i Hessen i januari 1991 gav ett positivt svar på denna fråga. De gröna fick 8,8 procent av rösterna vilket var en minskning med 0,6 procent i förhållande till 1987, men en ökning med 3,2 procent jämfört med förbundsdagsvalet 1990.

Det delvis reorganiserade och omdöpta forna kommunistpartiet PDS hade av många kommentatorer förutspått ett svidande valnederlag. Förbundsförfattningsdomstolens krav på ett särskilt valdistrikt "öst" gav dock partiet en chans att vinna representation i den nya förbundsdagen. Valresultatet visar på en kraftig tillbakagång sedan folkammarvalet våren 1990, men 9,9 procent av rösterna i "öst" och 0,3 procent i "väst" gav ändå utdelning i form av sjutton mandat. Sexton av dessa vanns i det östra valdistriktet medan ett vanns i det västra. Partiets fortsatta existens, inte minst efter nästa förbundsdagsval, har diskuterats livligt efter valet. De flesta kommentatorer tycks var ense om att partiets valmanskår kommer att krympa ytterligare. Takten och omfattningen i denna tillbakagång kommer att vara beroende av hur den ekonomisk-sociala omvandlingen av de fem östra delstaterna utfaller under de närmaste åren. PDS har anklagats för att uppmuntra demonstrationer mot regeringens ekonomiska program för reorganiseringen av östra Tyskland och det finns tydliga tecken på att partiet söker finna en roll som missnöjesparti på vänsterkanten i avvaktan på att de politiska förhållandena i den nya förbundsrepubliken stabiliseras.

Utöver de nämnda partierna skall endast uppmärksammas ytterligare ett nämligen Die Grauen, dvs pensionärspartiet De grå pantrarna. Partiet erhöll 0,8 procent av rösterna, vilket totalt innebar närmare fyrahundratusen röster. Partiet är ett tecken på att trycket på samhällets omvårdnadsansvar ökar genom att de äldre blir allt fler och att dessa i ökande grad upplever att deras frågor kommer i bakgrunden i de traditionella partiernas politiska handlingsprogram.

"Alles in ordnung"?

Det tyska samhället har under 1900-talet genomgått en rad omvälvande utvecklingsfaser. Enandet av de båda tyska staterna 1990 var bara en i raden av betydelsefulla händelser. I tysk politik har man talat om "Tendenzwenden" i samband med mer avgörande systemförändringar. Det råder väl idag ingen tvekan om att enandet innebar just ett sådant "Tendenzwende".

Förbundsdagsvalet i december 1990 präglades starkt av efterdyningarna av det formella enandet. De kon-

kreta problem som uppstått och kommer att uppstå i framtiden på grund av enandet fick ett minimalt utrymme i valdebatten och hade därför troligtvis liten inverkan på väljarnas röstningsbeteende. De ekonomiska och sociala realiteterna/problemen har emellertid redan nu några månader efter valet gjort sig starkt påmind. Främst har detta gällt förhållandena i det forna DDR, men även effekter av enandet på de ekonomiska och sociala förhållandena i de västra delstaterna. Gulf-kriget gav, om än endast tillfälligt, regeringen ett visst andrum i de inrikespolitiska frågorna. Regeringens tvekan inför hur man skulle förhålla sig till insatser av tysk personal och materiel spädde dock på regeringskritiken som kommer både från vänster- och högerhåll.

Regeringen torde idag se framtiden an med viss oro och ägna stor kraft åt att åter få "alles in ordnung" i förbundsrepubliken.

Göteborg i februari 1991
Rutger Lindahl

Om den sköna konsten att se just det man vill se

Sedan en tid tillbaka existerar ett ökande intresse för normativa analyser och normativ teori även inom svensk statsvetenskap. Uppenbarligen finns det numera ett större behov att argumentera i "bör" frågor och att söka göra mera grundläggande analyser för olika normativa utsagor. På ambitionsnivån ser jag själv detta som något mycket positivt, men det är också en utveckling som innehåller bestämda risker för disciplinens utveckling. En sådan risk är att normativ teori inte används eller problematiseras i analysen, utan istället enbart brukas för att etikettera traditionella empiriska analyser. Det motsatta problemet är givetvis om en önskan att argumentera normativt leder till ett bristande empiriskt arbete, eller, i värsta fall, att man söker tillrättalägga empirin för att bättre passa ens normativa plädering.

I en nyutkommen avhandling söker Karin Hadenius (KH) att göra en analys av målen för den svenska skolpolitiken under efterkrigstiden utifrån den politiskt filosofiska diskussionen om begreppen *jämlikhet* och *frihet*. Boken avslutas med en egen normativ plädering för återinförandet av ett parallellskolesystem och införandet av utbildningslinjer med kvarsittning och eliturval i den svenska grundskolan. Detta ges som en egen och möjlig lösning på de hittillsvarande svårigheterna att förena jämlikhet och frihet i skolpolitiken såsom KH analyserat dem. Min avsikt är emellertid inte att diskutera författarens behandling av den normativa diskursen. Istället vill jag diskutera författarens förhåll-

ningssätt till det empiriska materialet på två plan, dels behandling av mål och medel i den svenska grundskolans historia, dvs hennes historieskrivning, dels av vad den empiriska forskningen om implementering av offentligt politik innebär för hennes plädering för återinförandet av en urvalsbaserad grundskola.

För att en analys av det normativa innehållet inom ett politikområde skall fungera är det givetvis centralt att målsättningarna bakom politiken återges på ett så korrekt sätt som möjligt. Vad gäller beskrivningen av mål och medel i den svenska grundskolan så ställer jag mig frågande inför författarens behandling av socialdemokratiens målsättningar. Den bild författaren söker ge, i Gunnar Richardsons efterföljd², är att det kring 1945-50 inte fanns några strategiska, i betydelsen samhällsförändrande, ambitioner hos socialdemokratin bakom övergången från en parallellskole- till ett enhetsskolesystem. Enligt KH var istället drivkraften hos tex Tage Erlander att föräldrars och eleverns efterfrågan på högre utbildning "tagit en ur samhällets synpunkt icke önskvärd riktning" i så motto att alltför många sökte sig till realskolan. Huvudmålet för den socialdemokratiska politiken sägs ha varit att styra fler ungdomar till den yrkesinriktade utbildningen samt att ge ökad medborgarfostran (s 75 f, 93). Det är riktigt att dessa mål fanns, men de utgjorde bara en del av en mera övergripande målsättning. Denna, som inte omnämns i avhandlingen, handlade om att fullfölja socialdemokratiens idéer från striden om bottenskoleprogrammet under slutet av 1920-talet, dvs att avskaffa den sociala klasskillnad i utbildningssystemet som parallellskolesystemet representerade. I riksdagsdebatten inför principbeslutet att övergå från ett parallell- till ett enhetsskolesystem, anförde dåvarande ecklesiastikministern Josef Weijne bl a:

Det är säkerligen åtskilliga mer än jag, som voro med redan 1927 och som minnas skoldebatten då. Vi minnas motsättningarna i det särskilda utskottet, och vi minnas debatter från kamrarna, som i fråga om bitterhet och motsättningar haft få motstycken (FK 1950-23:56)

Denna skolstrid hade socialdemokraterna huvudsakligen förlorat vilket lett till att parallellskolesystemet i stort sett förblivit intakt (Isling 1980, Marklund 1980:55 ff). Följden var att 1945 kunde en elev som fullgjorde sitt sjunde skolår gå i inte mindre än 19 olika skolformer. I sin argumentation för den inriktning som gavs åt skolreformen i slutet av 1940-talet skriver Tage Erlander följande:

Det allvarliga var att denna organisatoriska splittring dolde ett genomgående drag. Skolsystemet fungerade i stort som ett klassamhälle i miniatyr. De olika skol-